
ხელოვნება და მეცნიერება სოცრეალიზმის ეპოქაში Inter-Textualism and Postmodernism

David Maziashvili

დავით მაზიაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Georgia, Tbilisi*

საქართველო, თბილისი

Tom Stoppard's Rock'n'Roll and Socialist Realism

ტომ სტოპარდის როკ-ენ-როლი და სოციალისტური რეალიზმი

The goal of the paper is to study Tom Stoppard's one of the major plays *Rock'n'Roll*. From literary, socio-political and artistic standpoints analyze the author's relation to Socialist Realism in Sovietized Czechoslovakia. Stoppard's *Rock'n'Roll* is a good example of intertextuality and metafictional technique. Creative mixture of the historical truth, playwright's biography, contemporary reality and Anglo-American rock music artistically expressed in the play. Examination of these things will enable us to talk about concrete literary-aesthetic connections and differences, which finally clarify the author's relation to Socialist Realism. Considering this, I would like to discuss several issues:

1. Tom Stoppard, Vaclav Havel and Sovietized Czechoslovakia
2. Rock music and Prague in 1968;
3. Intertextuality of the play – Milan Kundera's fictional reality.

Key words: Stoppard, Havel, Kundera, Rock'n'Roll, Prague

საკვანძო სიტყვები: სტოპარდი, ჰაველი, კუნდერა, როკ-ენ-როლი, პრაღა

შესავალი

*შინაგან საქმეთა სამინისტრო იმისთვის არის,
რომ ვიცოდეთ რა ხდება ხალხის შიგნით.*

ტომ სტოპარდი, როკ-ენ-როლი¹

სტოპარდი პრაღაში პირველად 1977 წელს, New York Review of Books-ის რედაქტორის რობერტ სილვერსის (Robert Silvers) შეთავაზებით მოხვდა. რედაქტორს სურდა, რომ ვინმეს ჰაველის დაპატიმრებისა და „ქარტია 77“-ის შესახებ სტატია დაეწერა. სილვერს სტოპარდის ჩეხური წარმომავლობა გაახსენდა, საჩქაროდ ჰპოვებდა პინტერს დაუკავშირდა, ტელეფონის ნომერი გამოართვა, სტოპარდს დაურეკა და ჰკითხა შეეძლო თუ არა პრაღაში გამგზავრება და რეპორტაჟის მომ-

¹ *We're supposed to know what's going on inside people. That's why it's the Ministry of the Interior.*

აქ და ყველგან ინგლისურიდან ქართულად თარგმანი ჩემია (დ.მ).

ზადება, რაზეც სტოპარდის პასუხი ასეთი იყო: „ამ ზარს თხუთმეტი წელი ველოდი“ (Lee, 2020, p.332). ჩეხოსლოვაკიაში ყოფნისას, სტოპარდმა მოინახულა ე.წ. დადუმებული ფილოსოფოსები, პოეტები, კინომატოგრაფები, მსახიობები, ისტორიკოსები და ა.შ. რომლებიც პოლიტიკური მოსაზრებების გამო სამსახურებიდან გაყარეს. ასეთები იყვნენ მსახიობი პაველ ლანდოვსკი თუ დრამატურგი და მწერალი პაველ კაპუტი, რომელსაც აკრძალული ჰქონდა თეატრალური საქმიანობა. თუმცა, კაპუტი სპექტაკლებს თეატრში “მისაღები ოთახი” (Living Room Theatre) თამაშობდა. მოგვიანებით, ამ ფაქტის შთაგონებით დაიწერა სტოპარდის პიესები „დოგს ჰამლეტი“ (*Dogg's Hamlet*) და „კაპუტის მაკბეტი“ (*Cahoot's Macbeth*) (1979) (Lee, 2020, გვ. 332, 333). რა თქმა უნდა, „დადუმებულთა“ და „გაგდებულთა“ შორის ვაცლავ ჰაველიც იყო, რომელსაც სტოპარდი პირველად 1977 წელს ჩეხოსლოვაკიაში შეხვდა. 1978 წელს, სტოპარდის სატალევიზიო პიესის „პროფესიული ფოლის“ (*Professional Foul*) პრემიერამდე, რომელიც ჰაველს მიუძღვნა, დრამატურგმა უკვე საჯაროდ განაცხადა: „ჩეხივით ჩეხი ვარ“ (Lee, 2020, გვ. 334). ვაცლავ ჰაველთან სტოპარდის მეგობრობამ, რუსეთსა და აღმოსავლეთ ევროპაში ადამიანის უფლებების შესახებ მისმა აქტიურობამ, საბჭოთა კავშირზე, აღმოსავლეთ ევროპაზე და დისიდენტებზე შექმნილმა მისმა პიესებმა, 90-იან წლებში საკუთარი წინაპრების აღმოჩენამ თუ დედის გარდაცვალებამ, ჩეხურ წარმომავლობაზე მისი დამოკიდებულებულება შეცვალა. 2000 წელს სტოპარდს ბრნოს უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის წოდებას ანიჭებენ. 2004 წელს, როცა ჩეხეთი ევროკავშირის წევრი გახდა, სტოპარდი, ჩეხეთის ნაციონალური თეატრის სცენაზე სიტყვით გამოსვლისას მისი ოჯახის ფესვებსა და პატრიოტულ მხარეებზე საუბრობს და გამოსვლას შემდეგი სიტყვებით ასრულებს: „რადაცეები ამოუძირკველია“ (Lee, 2020, გვ. 4)².

თუმცა, ჩეხოსლოვაკიამდე იყო საბჭოთა რუსეთი. სტოპარდმა, პიტერ ლაფთან (Peter Luff) (ამნესთი ინთერნეიშელიდან) ერთად, 1977 წლის თებერვალში ინტურისტის ჯგუფთან ერთად მოსკოვსა და ლენინგრადში იმოგზაურა. გაწერილი ფოლკლორული კონცერტებისა თუ ბანკეტების პარალელურად, ფარულად მოინახულა დისიდენტების ოჯახები. გაეცნო მათ მიმართ პოლიტიკურ რეპრესიებს და მათი გზავნილებისა თუ პუბლიკაციების დასავლეთში გამოქვეყნების გზებზე მსჯელობდნენ. მოინახულა ნობელიანტი ფიზიკოსის ანდრეი სახაროვის ოჯახი, ლენინგრადში შეხვდა დისიდენტის ვიქტორ ფეინბერგის ცოლის, ასევე დისიდენტის მარინა ვოიხანსკაიას ვაჟს მიშას, რომელსაც ებრაული ფესვების გამო სკოლაში აბულინგებდნენ. მიშას რუსეთიდან ინგლისში ემიგრაციის საქმეში სტოპარდს დიდი წვლილი მიუძღვის (Lee, 2020, გვ. 323,324). აღსანიშნავია, რომ მის პიესაში „კაი ბიჭებს პატივი ვცეთ“³ (*Every Good Boy Deserves Favour*) (1977) საშა ივანოვი მიშას ვოიხანსკის მოდელია. სტოპარდმა ასევე მოინახულა ის ფსიქიატრიული საავადმყოფო, რომელშიც სხვების მსგავსად გამოკეტილი ჰყავდათ ვიქტორ ფეინბერგი, რომლის მოგონებებზე დაყრდნობით და საბჭოთა კავშირში მოგზაურობის შემდეგ სტოპარდმა საბჭოთა დისიდენტებზე ორი პიესა დაწერა: „კაი ბიჭებს პატივი ვცეთ“ და „პროფესიული ფოლი“ (1977). სტოპარდი და ლიფი ინგლისში დაბრუნებისას კავებმ გულდასმით გაჩხრიკა აეროპორტში, თუმცა სტოპარდმა დისიდენტების ცოლების წერილების გადამალვა მოახერხა (Lee, 2020, 325). მსგავსი სცენა შეიძლება ამოვიკითხოთ „პროფესიულ ფოლს“ და „როკ-ენ-როლში“. მაგალითად იანის პრადის აეროპორტში ჩხრეკის ეპიზოდში, კავებეს ოფიცერი სტოპარდისეული ირონიით ამბობს: „შინაგან საქმეთა სამინისტრო იმისთვის არის, რომ ვიცოდეთ რა ხდება ხალხის შიგნით.“. ასე დაიწყო სტოპარდის ურთიერთობა საბჭოთა კავშირთან, აღმოსავლეთ ევროპასთან, მშობლიურ ჩეხოსლოვაკიასთან, საბჭოთა დისიდენტებთან და ვაცლავ ჰაველთან.

¹ *I am as Chech as Chech can be*

² *Some things are ineradicable.*

³ ამ პიესის სათაურის ზუსტი თარგმნა რთულია. სტოპარდი სიტყვებით თამაშობს და სათაური ერთდროულად რამდენიმე მნიშვნელობას ატარებს. ერთ-ერთი მნიშვნელობით EGBDF (*Every Good Boy Deserves Favour*) (მი, სოლ, სი, რე, ფა) მუსიკალური ნოტების მნიშვნელობაა (დავით მაზიაშვილი).

ჰაველი

*სემუელ ბეკეტი ჩეხოსლოვაკიაში რომ დაბადებულიყო,
ისევ გოდოს მოლოდინში ვიქნებოდით.*

ტომ სტოპარდი

სტოპარდის და ჰაველის პრადამი პირველივე შეხვედრა, ორი მონათესავე სულის შეხვედრას ჰგავდა. სტოპარდს ისეთი განცა ჰქონდა, რომ ჰაველი მისი ალტერეგო იყო. როგორად ყოფნას ისურვებდა, იღბალს რომ ემტყუნა და ინგლისელი არ გამხდარიყო (Lee, 2020, გვ. 333). 1977 წელს სტოპარდი საკუთარ დღიურში ჰაველზე ასეთ ჩანაწერს აკეთებს: „შესაძლებელია პიესა ჩემი და მისი, როგორც ერთი კაცის ალტერნატიულ ცხოვრებაზე. ორეული“¹ (Lee, 2020, გვ. 331). სწორედ იმ დღიდან, სტოპარდი წამყვანი ფიგურა გახდა ჰაველის მხარდამჭერ აქციებში მთელს მსოფლიოში. მათ შორის მსგავსება კი მრავალმხრივი იყო, როგორც პიროვნული, ისე პროფესიული, სულიერი, ცხოვრებისეული თუ ბოჰემური. უფრო მეტიც, როგორც ცნობილია სტოპარდი ზლინში დაიბადა, ხოლო მისი მშობლები ფეხსაცმელების კომპანია „ბატაში“ მუშაობდნენ. ჰაველს კი, ბავშვობაში ზლინსა და „ბატაზე“ პიესა ჰქონია დაწერილი (Lee, 2020, გვ. 333).

1988 წელს, როცა ჰაველი ციხიდან ქვეყნიდან გაუსვლელიობის პირობით იყო გამოსული, სტოპარდა და ჰაველს იმდენად მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდათ, რომ ტულუზას უნივერსიტეტში საპატიო დოქტორის წოდების მისაღებად ჰაველის ნაცვლად სტოპარდი გაემგზავრა და მისივე სიტყვა წაიკითხა, რომელიც მოგვიანებით „პოლიტიკა და ცნობიერების“ სახელით გამოქვეყნდა (Lee, 2020, გვ. 346).

როგორც ცნობილია, ჰაველი პოლიტიკურ საქმიანობას არასდროს გეგმავდა. მისი პიესების სულიერი სიახლოვე იუნესკოს, ბეკეტის თუ კაფკას შემოქმედებასთან, მისი აბსურდის თეატრის ჟანრის კომედიები ბიუროკრატიულ ოფიციალს დასცინოდნენ და უფრო ახლოს იყვნენ ჩეხურ ზღაპრებთან და ფოლკლორთან, ვიდრე პოლიტიკურ პოლემიკასთან თუ დრამის რეფორმასთან. თუმცა, ნორმალიზაციის პერიოდში ყველაფერი შეიცვალა, ჰაველს დევნა დაუწყეს და ის სოციალიზმის მტრად შერაცხეს (Lee, 2020, გვ. 327).

ჰაველისთვის გარდამტეხი მომენტი 1976 წლის მიწურულს დადგა, როცა კომუნისტურმა რეჟიმმა პოლიტიკური თუ არაპოლიტიკური მიზეზით დააპატიმრა ჩეხური როკ-ჯგუფის „სამყაროს პლასტმასის ადამიანები“ (The Plastic People of Universe) გრძელთმიანი წევრები და მათი ხელმძღვანელი ივან იარუსი, რომელთა კუმირები იყვნენ: „როლინგ სტოუნზი“, ფრენკ ზაპა, „ვინქ ფლოიდი“ და ა.შ. ამ ხალხს პოლიტიკა არ აინტერესებდა და მხოლოდ მუსიკის დაკვრა სურდათ (Lee, 2020, გვ. 327). როგორც ვაცლავ ჰაველი მის ცნობილ ესეში „ძალა უძლოთა“ წერს:

„...ერთ მხარეს იყო პოსტ-ტოტალიტარული სისტემის სტერილური პურიტანიზმი, მეორეზე – უცნობი ახალგაზრდები, რომლებმაც მხოლოდ ის სურდათ, რომ ჰქონოდათ შესაძლებლობა ეცხოვრათ სიმართლეში, შეესრულებინათ ის მუსიკა, მათ რომ მოსწონდათ, ემდგინათ ის, რაც მათ ცხოვრებას გამოხატავდა, ეცხოვრათ თავისუფლად ღირსებასა და თანამშრომლობაში. ამ ხალხს არ გააჩნდა პოლიტიკური აქტივობის ისტორია. ისინი არ ყოფილან პოლიტიკური ოპოზიციის შეგნებული პოლიტიკური ამბიციების მქონე წარმომადგენლები, არც ყოფილი პოლიტიკოსები – გამოძევებული ხელისუფლების სტრუქტურებიდან. მათ ჰქონდათ ყველა შესაძლებლობა შეჰგუებოდნენ status quo – ს. მიეღოთ სიცრუეში ცხოვრება, რომელსაც ავტორიტეტები არ შეეხებოდნენ. მაგრამ მათ სხვა გზა აირჩიეს...“ (ჰაველი, 1995, გვ. 35).

¹ „Perhaps a play about one man with alternative lives, mine & his. The Double Men”

სწორედ მათ დასაცავად შეკრიბა ჰაველმა მწერლები, ფილოსოფოსები, ხელოვანები და სათავეში ჩაუდგა „ქარტია77“-ის მოძრაობას, რომელიც ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებსა და გამოხატვის თავისუფლებას ეხებოდა, რაც მოგვიანებით „ხავერდოვან რევოლუციაში“ გადაიზარდა. სტოპარდის „როკ-ენ-როლი“ სწორედ ვაცლავ ჰაველს და 1968-90 წლების პრადის მოვლენებს ეძღვნება.

კუნდერა

სტოპარდის „როკ-ენ-როლის“ პირველ მონახაზში, მთვარი პერსონაჟის იანის სახელი ტომაში იყო, რაც თავად დრამატურგის და პერსონაჟის სახელით და საერთო წარსულით იყო განპირობებული. იანი სტოპარდივით ზლინში დაიბადა, ჰიტლერისა და ნაციზმის გამო სახლის და ქვეყნის დატოვება მოუწია, თუმცა პერსონაჟი, დრამატურგისგან განსხვავებით პირდაპირ ინგლისში გაემგზავრა, ხოლო ომის დასრულების შემდეგ, 1948 წელს ჩეხოსლოვაკიაში დაბრუნდა. სტოპარდისთვის პერსონაჟის ტომაშად დარჩენა კარგი საბაბი იქნებოდა, ისეთი პიესის შესაქმნელად, რომელიც მის ბიოგრაფიას ან პარალელურ ან ალტერნატიულ ანდა გაორებულ რეალობას ასახავდა. თუმცა, „როკ-ენ-როლში“ იანის ტომაშად წარმოდგენას, ავტობიოგრაფიული მხარის გარდა, მილან კუნდერას ცნობილი რომანის „ყოფის აუტანელი სიმსუბუქის“ (1984) მთავარი პერსონაჟის ტომაშის იდეაც ედო საფუძვლად, რაც პიესის არაერთ ეპიზოდში ჩანს:

1. სტოპარდის „როკ-ენ-როლში“, მილან კუნდერას „ყოფის აუტანელი სიმსუბუქის“ ინტერტექსტუალობა, ტომაშის პერსონაჟის სახელის მსგავსების გარდა, ნაწარმოებების მთლიან სტრუქტურაში ჩანს. პიესა, კუნდერას რომანით დუალურია. ერთ მხარეს დასავლეთ ევროპა (სტოპარდთან ბრიტანეთი), მეორე მხარეს საბჭოთა ჩეხოსლოვაკია. კემბრიჯში მცხოვრები პროფესორი მაქსის სოციალისტური თეორიის სიმსუბუქეს, საბჭოთა პრადაში მცხოვრები იანის კომუნისტური რეალობის სიმძიმე უპირისპირდება; ესმის და იანის სიყვარულში, ერთის სიმსუბუქეს, მეორის სიმძიმე ცვლის; დასავლეთში როკ-ენ-როლი მუსიკაა, საბჭოთა კავშირში კი პოლიტიკა იყო; დასავლური როკ-ჯგუფების ყოფის სიმსუბუქე, ჩეხოსლოვაკიური როკ-ჯგუფის „სამყაროს პლასტმასის ადამიანების“ სიმძიმეა. და მთავარი, ერთ მხარესაა ინგლისელი სტოპარდის ყოფის სიმსუბუქე, ხოლო მეორე მხარეს მისი ალტერ ეგოს ჩეხი ვაცლავ ჰაველის ყოფის აუტანელი სიმძიმე.

2. კონტრასტების კონტექსტში საინტერესოა სხვა ეპიზოდიც. კუნდერას რომანში, ჩეხი ემიგრანტი საბინას მისამართით ასეთ სიტყვებს ამბობს: *„...ყველას მიგიძღვით ბრალი იმაში, რაც იქ (ჩეხეთში დ.მ.) მოხდა. მათ შორის თქვენც. ჩეხეთში ყოფნისას რა გააკეთეთ კომუნისტური რეჟიმის წინააღმდეგ? არაფერი, მხოლოდ ხატავდით“* (კუნდერა, 2023, გვ. 98). სტოპარდის მთელი პიესა კი, პოლიტიკის გარდა, სწორედ მუსიკასა და ხელოვნებას ეძღვნება, რომელიც არა მხოლოდ მისი, როგორც ბრიტანეთში მცხოვრები ჩეხი დრამატურგის შემოქმედების გამოხატულებაა, არამედ ჩეხოსლოვაკიური როკ-ჯგუფის „სამყაროს პლასტმასის ადამიანებისა“. სწორედ მათ მიერ შექმნილმა მუსიკამ, არჩევანმა და წევრების დაპატიმრებამ, დრამატურგისა და რეჟისორის ვაცლავ ჰაველის თაოსნობით „ქარტია 77“ ანტისაბჭოთა მოძრაობა გამოიწვია, რომელიც როკ-ენ-როლის გამარჯვებით „როლინგ სტოუნზის“ პრადის კონცერტით დასრულდა.

3. იანისა და ტომაშის ყველაზე მთავარი მსგავსება პოლიტპატიმრების შეწყალების პეტიციაზე ხელის არმოწერის ეპიზოდია. სტოპარდის პერსონაჟის სიტყვები ფაქტობრივად კუნდერას ტომაშის აზრების პერიფრაზია:

„ტომაში ფიქრს განაგრძობდა: „კარგი, ეს სამართლიანია, მაგრამ პოლიტიკურ პატიმრებს როგორღა წაადგება ეს? ან იმაზე უნდა იზრუნონ, რომ პოლიტიკური პატიმრები გაანთავისუფლონ, ან იმაზე, რომ ხორბალი სარეველასაგან გამოარჩიონ. ეს სხვადასხვა რამეა“ (კუნდერა, 2023, გვ.214).

„მახსენდება რედაქტორი, რომელიც პოლიტიკური პატიმრების ამინისტიისათვის ხელმოწერებს აგროვებდა პრადში. იცოდა, რომ ეს აქცია პატიმრებს არ დაეხმარებოდა. ნამდვილი მიზანი პატიმრების გათავისუფლება კი არ იყო, არამედ იმის ჩვენება, რომ კიდევ არსებობს ხალხი, ვისაც არ ეშინია“ (კუნდერა, 2023, გვ.267).

„იანის პერსონაჟის ტომაშობას“ არა მხოლოდ კუნდერას ნაწარმოები ედო საფუძვლად, არამედ უპირველესად, ჰაველისა და კუნდერას „პრადის გაზაფხულად“ წოდებული 1968 წლის მოვლენების და პოლიტიკური პატიმრების შესახებ პოლემიკა, რაზეც თავად სტოპარდიც საუბრობს პიესის შესავალში. 60-იან წლებში ჰაველსა და კუნდერას შორის საჯარო პოლემიკა პოლიტიკასა და პეტიციის თაობაზე, კუნდერამ მის ცნობილ რომანში ტომაშს ალაპარაკა. ეს იყო ერთ-ერთი მიზეზი რატომაც სტოპარდს სურდა, რომ მის ჩებ პერსონაჟს, პიესაში ტომაში რქმეოდა. კუნდერა და მისი პერსონაჟი ფიქრობდნენ, რომ პეტიციაზე ხელის მოწერა პატიმრებს არაფერში წაადგებოდა და ეს მხოლოდ „მორალური ექსპიზიციონიზმი“ იყო. ჰაველს კი სჯეროდა, რომ პეტიციაზე ხელმოწერა პატიმრებს მაინც წაადგებოდა, თუნდაც ისინი დაუყოვნებლივ არ გაენთავისუფლებინათ (Lee, 2020, გვ. 731). იგივე შეგვიძლია ამოვიკითხოთ „როკ-ენ-როლში“ იანისა და ფერდინანდის პერსონაჟების დისკუსიაშიც, სადაც იანი კუნდერას, ხოლო ფერდინანდი ჰაველის მოსაზრებებს აჟღერებენ. თუმცა, საბოლოოდ, პიესის მეორე ნახევარში იანი აზრს იცვლის და კუნდერას პოზიციიდან ჰაველის აზრზე გადადის. ასევე, სტოპარდს, პიესაში ფერდინანდისთვის ჰაველის პერსონაჟის ვანეკის დარქმევაც სურდათ, მაგრამ გადაიფიქრა, რადგან ეს სახელი რამდენი დრამატურგს უკვე გამოყენებული ჰქონდა (Lee, 2020, გვ. 732).

პიესაში, ასევე აღმოვაჩინეთ პარალელებს 1978-79 წლების დეკემბერ-იანვარში ჰაველსა და ჩებ მწერალს ლუდვიკ ვაცულიკს შორის პოლემიკას, რომელიც სტოპარდმა პიესის 1975 წლის ეპიზოდში გაატარა. ასევე, „როკ-ენ-როლის“ პერსონაჟები, არა მხოლოდ რეალური ადამიანების პროტოტიპები არიან (იანი და ფერდინანდი, სტოპარდი-ჰაველი-კუნდერასი და ა.შ) არამედ ისინი სტოპარდის სხვა „საბჭოთა“ პიესების პერსონაჟების მხატვრული გადააზრებაცაა. მაგალითად კემბრიჯელი პროფესორი მაქსი პროფესორ ანდერსონს მოგვაგონებს პიესიდან „პროფესიული ფოლი“, რომელიც საბჭოთა ჩეხეთში ფილოსოფიის კონფერენციაზე მონაწილეობის მისაღებად ჩადის. იანი თუ ფერდინანდი კი სხვა საბჭოთა დისიდენტებს და ა.შ. ასე, რომ სტოპარდის პიესის ინტერტექსტი, არა მხოლოდ სტოპარდი-კუნდერა-ჰაველის შემოქმედება, არამედ იმ დროის ჩებ მწელათა შორის მიმდინარე საზოგადოებრივ-შემოქმედებითი პოლემიკაცაა.

როკ-ენ-როლი

‘Make love, not war’ უფრო მნიშვნელოვანი იყო ვიდრე

„პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა შეერთდით“.

ტომ სტოპარდი, როკ-ენ-როლი

სტოპარდს განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდა როკ-ენ-როლის მიმართ. მისი მეგობრები იყვნენ მიგ ჯაგერი, დევიდ ბოუვი, მოგვიანებით დევიდ გილმორი და პიტ ტაუნსენდი, იგი რეგულარულად ესწრებოდა როკ სადამოებს, განსაკუთრებით „როლინგ სტოუნზის“ კონცერტებს. პიესებზე მუშაობისას როკ-ენ-როლი განუყოფელი ნაწილი იყო. მაგალითად „მოხტუნავების“ წერისას ჯონ ლენონის „დედას“ უსმენდა და ა.შ. (Lee, 2020, p.728) ამიტომ ბუნებრივია, რომ სტოპარდის „როკ-ენ-როლში“ მუსიკა ერთ-ერთი უმთავრესი თემა და ვიტყვოდი წამყვანი პერსონაჟია.

„როკ-ენ-როლში“ დასაწყისშივე ისმის მესტვირის (Piper) ხმა და „ფინქ ფლოიდის“ ერთ-ერთი დაამარსებლის სიდ ბარეტის სიმღერა „Golden Hair“, რომელიც იმ ეპოქის და ზოგადად როკ-მუსიკის ჰიმნია. როგორც ცნობილია ეს კომპოზიცია ჯეიმზ ჯოსისის ლექსზე დაიწერა და მუსიკალური ნარატივის გარდა, სოცრეალიზმის კონტექსტში სტოპარდის სხვა პიესის ალუზიასაც

აღმრავს. 1974 წელს, ჯოისის ციურიხში ცხოვრების პერიოდის შესახებ, სტოპარდს პიესა „პაროდისტები“ აქვს დაწერილი, რომელშიც ჯოისის და ტრისტან ცარას გარდა, ოქტომბრის რევოლუციის შემოქმედი ლენინიც მონაწილეობს. „პაროდისტები“ ლიტერატურის და ხელოვნების გარდა, სოცრეალისტური იდეოლოგიის შესახებაცაა. პიესის ერთ-ერთ ეპიზოდში, ლენინი ლიტერატურისა და ხელოვნების, როგორც ინდივიდუალიზმის გაპროლეტარიატების კონცეფციას ავითარებს: „*დღევანდელი ლიტერატურა პარტიული ლიტერატურა უნდა იყოს! ძირს უპარტიო ლიტერატურა! ძირს ლიტერატურული ზეადამიანი! ლიტერატურა პროლეტარიატის საერთო საქმის ნაწილი უნდა გახდეს, სოციალურ დემოკრატიული მექანიზმის ჭანჭიკი...*“ (Stoppard, 1975, გვ. 85)¹.

როგორც თავში აღვნიშნე, როკ-ენ-როლი პიესის მხატვრული იდეისა და ფორმის განუყოფელი ნაწილია. უფრო მეტიც, პიესა იმ ეპოქის როკ-მუსიკის ერთგვარი ფონოთეკაა, რომელსაც სპექტაკლზე მისული მაყურებელი, 1968-90 წლების პრადასა და კემბრიჯში განვითარებული სოციო-პოლიტიკური და ისტორიული მოვლენის პარალელურად ისმენს. მაგალითად, პირველი აქტში, მთავარი მოქმედი პერსონაჟების – იანისა და მაქსის საუბრის დასასრულს, ზობ დილანის ცნობილი სიმღერა „I Will Be Your Baby Tonight“ იწყება, რაც ეხმაურება მაქსის ქალიშვილის ესმისა და იანის სასიყვარულო ურთიერთობასა და მისი ქალწულობის დათმობის სიტყვებს: “I want to give you something to take.” პირველი აქტის მომდევნო მუსიკალური კომპოზიცია „როლინგ სტოუნზის“ “It’s All Over Now“ 1966 წლის ცნობილი ალბომიდან „High Tide and Green Grass“.

პიესაში პოლიტიკური თემატიკის და როკ-მუსიკის პარალელურად, ჩართულია სიყვარულის თემა, რომელიც იანისა და ესმის თუ მაქსისა და ელეონორის გარდა, საფოს პოეზიაში დუალური სიყვარულის ცნობიერი (სულიერი) და ფიზიოლოგიური (გონის) მხარეების განხილვითაა წარმოდგენილი, რომელიც ალევორიულად მაქსისა და ლენკას ფლირტის გამომხატველიცაა. როგორც ჰერმიონ ლი აღნიშნავს, მაქსის ტვინის მექანიკური მუშაობის თეორიებისგან განსხვავებით, საფოს პოეზია ხომ იმაზე გვაფიქრებს, რასაც შთაგონებას და მუხას ვუწოდებთ, რომლისგან პოეზია და მუსიკა იბადება (Lee, 2020, გვ. 739). ხოლო ტოტალიტარული წყობილებისთვის როკ-ენ-როლი და მისი მიმდევრები, მათი გრძელი თმები თუ უკონტროლობა, სწორედ ძველი ღმერთებისგან ეროსისგან თუ პანისგან მომდინარეობს, როგორც იანი აღნიშნავს, საიდანაც მუხები ჩნდება (Lee, 2020, გვ. 742). პიესაში ასეთი მითოლოგიური პანი „უჩინარი“ პერსონაჟი კემბრიჯელი სიდ ბარეტია, რომელიც 1968 წელს, სოციო-კულტურული და პოლიტიკური მოვლენების პარალელურად, „პინქ ფლოიდ-დან“ გააძევეს. აღსანიშნავია, ისიც, რომ პიესის შექმნის თარიღი ბარეტის გარდაცვალებას თარიღსაც ემთხვევა.

პიესაში როკ-მუსიკისა და სოცრეალისტური რეალობის კონტრასტი პრადაში საბჭოთა მეზაჟესა და იანის დიალოგშიც ჩანს:

გამომძიებელი: „აბა, დოქტორ... ბისკვიტს ხომ არ ინებებთ?! როგორც მითხრეს შენი ბარგი მთლიანად შედგებოდა – ვგულისხმობ, რომ მთლიანად – სოციალური ნეგატიური მუსიკით.

იანი: ნამდვილად, ვფიქრობ, სოციალურ ნეგატიურ მუსიკას რომ სტატია მივუძღვნა.²

იანის და მეზაჟე გამომძიებლის დიალოგის დასრულებისას ირთვება ჩეხური როკ-ჯგუფის „სამყაროს პლასტმასის ადამიანები“ სიმღერა “All Over Now“ და სცენაზე პროექციით ჯგუფის წევრების ფოტოები ჩნდება. როგორც ცნობილია, ჯგუფის „სამყაროს პლასტმასის ადამიანები“ სახელწოდება ფრენკ ზაპას სიმღერიდანაა შთაგონებული და ისინი იმ დროის ჩეხოსლოვაკიაში მიწისქვეშეთში მოღვაწეობდნენ. როგორც თავში აღვნიშნე, სწორედ ჩეხი დისიდენტის, პოეტისა და როკ-

¹ სტოპარდის „პაროდისტების“ შესახებ დაწვრილებით იხილეთ ჩემი მონორაფია ტომ სტოპარდი და პოსტმოდერნიზმი“ (2014) (დ.მ.).

² *INTERROGATOR So, Doctor ... Have a biscuit. They tell me your luggage consisted entirely—I mean entirely—of socially negative music.*

JAN Yes, I'm thinking of writing an article on socially negative music.” Excerpt From: Tom Stoppard. Rock 'n' Roll. iBooks.

ჯგუფის „სამყაროს პლატმასის ადამიანები“ სამხატვრო ხელმძღვანელის ივან იარუსის და ჯგუფის წევრების დაპატიმრება გახდა ჰაველის ანტისაბჭოთა მოძრაობაში და „ქარტია 77“ ჩართვის მიზეზი.

პიესის მომდევნო სცენაზე გადასვლა, ჯგუფის the Velvet Underground სიმღერით “Venus in Furs” გრძელდება რომელშიც ფერდინანდი (ჰაველის ალტერეგო) შემოდის. მალევე მას იანის მხრიდან ფერდინანდისთვის The Beach Boy-ს ცნობილი სიმღერის “God Only Knows” შეთავაზება მოსდევს. პიესაში, იანის სახლში, მისი მუსიკალური ფირფიტების კოლექციაში ქექვას The Beatles, the Kinks და Cream მოსდევს. ამავე ეპიზოდში საუბარია ცნობილ ჩეხ პოლიტიკოსზე ალექსადრე დუბცეკზე, რომელსაც როგორც ფერდინანდი აღნიშნავს The Beach Boys-მა სიმღერა „Break Away“ მიუძღვნა. იანის და ფერდინანდის დიალოგს როკ-ჯგუფებზე სტოპარდისეული ამჯერად „სადღეგრძელოებით ანდა სურვილებით თამაში“ მოსდევს. შემდეგ Fugs და The Door-ის ჯერი დგება. ამ ჯგუფების ხსენების პარალელურად საუბარი ჩეხეთში სოცრეალიზმის დუბცეკისეულ რეფორმებზე გრძელდება. მოგვიანებით კი the Velvet Underground სიმღერა “Waiting for the Man”, სიდ ბარეტის “Golden Hair” და „ფინქ ფლოიდის“ “Astronomy Domine” ჟღერს. შემდეგ ისევ, სიდ ბარეტის “Terrapin” ჟღერს, რომელსაც „ფინქ ფლოიდის“ “Jugband Blues” მოსდევს. იანის და ფერდინანდის ჩეხოსლავაკიაში გრძელ თმებსა და როკ-ენ-როლის მნიშვნელობაზე საუბრისას „როლინგ სტოუნზის“ “It’s Only Rock ‘n’ Roll” ირთვება. ასევე, იანის დისკოგრაფიაში ამერიკული ჯგუფის Grateful Dead-ს “Chinatown Shuffle” ჩანაწერი მოიპოვება. მაქსის, ლენკას და ელეონორის საფოსტო პოეზიაში, გონების მექანიზაციის თუ სიყვარულის სულიერ საწყისებზე საუბრისას „ფინქ ფლოიდის“ “Welcome to the Machine” ჟღერს. პირველი მოქმედება კი, იანის სახლში დამსხვრეული ჩანაწერების ფონზე, იანის ქარტია 77-ზე ხელმოწერით “The Beach Boys” სიმღერით “Wouldn’t It Be Nice”-თ სრულდება.

პიესის მეორე აქტში, 1987 წლის კემბრიჯის მონაკვეთში, როკ ჯგუფებისა და მუსიკალურ თხრობის ნაწილს – U2 ემატება სიმღერით “I Still Haven’t Found What I’m Looking For”. სიდ ბარეტზე საუბარის დასასრულს „ფინქ ფლოიდის“ სიმღერა “Wish You Were Here” ჟღერს. პრადის ნაწილში კი, ვხვდებით ესმის იანისთვის გამოგზავნილ მადონას და Queen-ს კასეტებს, ხოლო მოგვიანებით ჯონ ლენონის “Give Peace a Chance” და “Bring It on Home”. მაქსის და იანის 1990 წლის კემბრიჯის სცენაში Guns ‘n’ Roses.” “Don’t Cry”-ს და დასასრულს „ფინქ ფლოიდის“ Vera ჟღერს.

იანის და ფერდინანდის დიალოგები პრადში კომუნიზმის დამარცხების, ჰაველის გამარჯვებისა და ამ ყველაფრის სიმბოლურ გამოხატულებად 1990 წელს „როლინგ სტოუნზის“ ისტორიული კონცერტის ფაქტს მოგვაგონებს. როგორც ეს მეორე აქტის ბოლოში იანის სიტყვებშიც ჩანს: „...როლინგ სტოუნზი“ შაბათს პრადში. „როლინგ სტოუნზი“ სტრაჰოვში... სტრაჰოვი ხომ ის ადგილია, სადაც კომუნისტები დიდ შოუებს მართავდნენ. ცხოვრება მშვენიერია.¹

როგორც ვხედავთ, პიესის ყველა სცენა, როგორც შინაარსობრივად, ისე მუსიკალურად როკ-ენ-როლით ებმის ერთმანეთს და ის სოცრეალიზმის კონტრასტია. თუმცა, როკ-მუსიკის და ჩეხოსლოვაკიური როკ-ჯგუფის „სამყაროს პლატმასის ადამიანები“ ნონკომფორმისტული ისტორიის პარალელურად, იქვეა სტოპარდისეული ირონია, რომელიც პრადში ჩასული უცხოელი კორესპონდენტის ნაიჯელის მიმართ იანის სიტყვებში ჩანს: „მისმინე, იქნებ ალბომის შესახებაც გეცადა დაწერა. უცხოელი ჟურნალისტები არასოდეს ახსენებენ მუსიკას... მხოლოდ წინააღმდეგობის სიმბოლოზე საუბრობენ.“²

ამრიგად, სტოპარდის როკ-ენ-როლი არა მხოლოდ სოცრეალიზმზეა, არამედ უპირველესად როკ-მუსიკაზე, რომელმაც შეცვალა როგორც დასავლეთი, დასავლური სოცრეალიზმი ანდა დასავლური კაპიტალიზმი, ისე თავის წვლილი შეიტანა სოცრეალისტური კომუნისტური საბჭოთა კავშირის დაშლაშიც, რომელიც პიესაში 1968 წლის პრადის მოვლენებით იწყება, პრადის „ხავერდოვანი

¹ *The Rolling Stones are in Prague on Saturday. The Rolling Stones at Strahov ... Strahov is where the Communists had their big shows. Life has become amazing.*

² *JAN Listen. Maybe you can write about the album. Foreign journalists never mention the music ... only about being symbols of resistance.*

რევოლუციით“ და ჰაველის გაპრეზიდენტებით გრძელდება და 1990 წელს „როლინგ სტოუნზის“ პრადაში სტუმრობით და ისტორიული კონცერტის სრულდება. ამიტომ, სტოპარდის როკ-ენ-როლი მუსიკაში აერთიანებს ისტორიას, პოლიტიკას, ხელოვნებას, დრამატურგიას, პოეზიას, მწერლობას, რომელიც როკ-ენ-როლის, „როლინგ სტოუნზის“ და მისი მეგობრის, მიგ ჯაგერის (ასევე მითოლოგიური პანის) პრადაში კარნავალური ზეიმით სრულდება.

P.S.

2023 წელს, პიესის აქტუალობას, უკრაინაში რუსეთის შეჭრის გარდა, ისიც მოწმობს, რომ ლონდონის „ჰამსტედის თეატრში“ რეჟისორი ნინა რეინი სტოპარდის „როკ-ენ-როლს“ დგამს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- კუნდერა, მ. (2023). ყოფის აუტანელი სიმსუბუქე, ჩეხურიდან თარგმნა სულხან მუხიგულაშვილმა, თბილისი: „დიოგენე“.
- მაზიაშვილი, დ. (2014). ტომ სტოპარდი და პოსტმოდერნიზმი, თბილისი: „24 საათი“.
- ჰაველი, ვ. (1995). ძალა უძლოთა, მშვიდობის, თბილისი: დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი.
- Lee, H. (2020) Tom Stoppard A Life, London: Faber and Faber.
- Stoppard, T. (2006). Rock 'n' Roll, New York: Grove Press.
- Stoppard, T. (1975). Travesties, London: Faber and Faber.

References:

- K'undera, M. (2023). Q'opis aut'aneli simsubuke. [Unbearable Lightness of Being]. Chekhuridan targmna Sul Khan Mukhigulashvilma. Tbilisi: „diogene“.
- Maziashvili, D. (2014). T'om St'op'ardi da p'ost'modernizmi. [Tom Stoppard and Postmodernism]. Tbilisi: „24 saati“.
- Haveli, V. (1995). Dzala udzlota, mshvidobis. [Power of Power, Peace]. Tbilisi: demok'rat'iisa da ganvitarebis k'avk'asiuri inst'it'ut'i.
- Lee, H. (2020) Tom Stoppard A Life, London: Faber and Faber.
- Stoppard, T. (2006). Rock 'n' Roll, New York: Grove Press.
- Stoppard, T. (1975). Travesties, London: Faber and Faber.